

УДК 336.51

Варналій З. С.*доктор економічних наук, професор,**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна;**e-mail: vzs1955@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6654-8760***Чеберяко О. В.***доктор історичних наук, кандидат економічних наук, професор,**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна;**e-mail: cheberyako@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-1563-9611***Баженова О. В.***доктор економічних наук, доцент,**Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна;**e-mail: bazhenova.olena25@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-3197-8426***Нікитенко Д. В.***доктор економічних наук, доцент,**Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне, Україна;**e-mail: d.v.nikytenko@niwmt.edu.ua; ORCID ID: 0000-0003-4989-0879***Білик Р. Р.***доктор економічних наук, доцент,**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна;**e-mail: r_biluk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1894-6828*

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. Глобальна пандемія COVID-19 оголила прогалини у сфері стійкості фінансових систем. Метою статті є оцінка адекватності стратегічних пріоритетів бюджетної політики України та її адаптивності до викликів глобального масштабу. У цих умовах значення держави і вироблення нових стратегічних пріоритетів бюджетної політики буде тільки посилюватись. Використовуючи місячні статистичні дані Державної казначейської служби України, Державної служби статистики і Міністерства фінансів України, із січня 2018 року до вересня 2020-го викладено гіпотезу про вплив боротьби з пандемією COVID-19 на величину грошових витрат Державного бюджету України, видатків на охорону здоров'я, економічну діяльність та на податкові надходження.

Автори вважають, що боротьба з COVID-19 впливає на грошові витрати Державного бюджету України, а також на індекс споживчих цін та інші показники ефективності економіки в Україні. Крім того, на основі результатів регресу індекс споживчих цін є найбільш впливовим фактором грошових витрат Державного бюджету України. У той же час COVID-19 впливає на витрати на охорону здоров'я, але не впливає на витрати на економічну діяльність і видатки місцевого бюджету. Це означає, що головною метою економічної політики України є обмеження розповсюдження вірусу серед населення для недопущення зупинки економіки.

Значна частина досліджень про стратегічні пріоритети бюджетної політики, їхні зміни та ефективність дотримання в часи пандемії COVID-19 є відносно низькою. Попередні дослідження не використовували вплив унікальних на даний час екзогенних факторів глобального характеру. Дотримання пріоритетів бюджетного фінансування в умовах пандемії з урахуванням фаз її розвитку дозволить оцінити ефективність проведення бюджетної політики відповідно до наявних умов. Запропоновано основні стратегічні пріоритети бюджетної політики України в умовах COVID-19.

Ключові слова: бюджетна політика, бюджетна стратегія, макропоказники, дефіцит бюджету, пандемія COVID-19.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 4; бібл.: 23.

Varnalii Z.

*Doctor of Economics, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;
e-mail: vzs1955@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6654-8760*

Chebryako O.

*Doctor of Historical Sciences, Ph. D. in Economics, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;
e-mail: chebryako@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-1563-9611*

Bazhenova O.

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine;
e-mail: bazhenova.olen25@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-3197-8426*

Nikytenko D.

*Doctor of Economics, Associate Professor,
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine;
e-mail: d.v.nikytenko@nuwm.edu.ua; ORCID ID: 0000-0003-4989-0879*

Bilyk R.

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Chernivtsi National University of Yuriy Fedkovych, Ukraine;
e-mail: r_biluk@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-1894-6828*

STRATEGIC PRIORITIES OF BUDGET POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract. In the paper the strategic priorities of budget policy of Ukraine under current conditions are examined. The global COVID-19 pandemic has exposed gaps in the resilience of financial systems. The purpose of the article is to assess the adequacy of strategic priorities of Ukraine's budget policy and its adaptability to global challenges. In these conditions, the importance of the state and the development of new strategic priorities of fiscal policy will only increase. Using monthly statistics from the State Treasury Service of Ukraine, the State Statistics Service and the Ministry of Finance of Ukraine from January 2018 to September 2020, the article hypothesizes the impact of the COVID-19 pandemic on the amount of money spent by the State Budget of Ukraine, health care expenditures, economic activity and tax revenues.

The authors believe that the fight against COVID-19 affects the monetary expenditures of the State Budget of Ukraine, as well as the consumer price index and other indicators of economic efficiency in Ukraine. In addition, based on the results of the regression, the consumer price index is the most influential factor in the monetary expenditures of the State Budget of Ukraine. At the same time, COVID-19 affects the expenditures of health care, but does not affect the expenditures of economic activities and local budget expenditures. This means that the main goal of Ukraine's economic policy is to limit the spread of the virus among the population to prevent the economy from stopping.

Much of the research on strategic fiscal policy priorities, their changes, and compliance during the COVID-19 pandemic is relatively low. Previous studies have not used the influence of currently unique exogenous factors of a global nature. Adherence to the priorities of budget funding in a pandemic, taking into account the phases of its development will assess the effectiveness of fiscal policy in accordance with existing conditions. The authors of the article propose the main strategic priorities of Ukraine's budget policy in terms of COVID-19.

Keywords: budget policy, budget strategy, macro indicators, budget deficit, COVID-19 pandemic.

JEL Classification E62, H61, H75, I15, O40

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 4; bibl.: 23.

Вступ. Епідемія COVID-19, яка є найбільшим викликом із часів Великої депресії 1929 року, вже спровокувала зміни трендів у світовій економіці. Прогнози свідчать про те, що падіння світової економіки становитиме 2,4—3% [1], МВФ прогнозує падіння показника ВВП на душу населення для 170 країн світу, при цьому найбільше криза вдарить по країнах, що розвиваються. Так, наразі близько ста із 189-ти членів МВФ звернулися за допомогою у зв'язку з глобальною економічною кризою, половини заявників — це країни з низьким рівнем доходу, у тому числі й Україна. Їм потрібна допомога у формі надзвичайного фінансування, щоб упоратися з коронавірусом і пом'якшити його економічні наслідки. Зокрема, МВФ прогнозує, що ВВП України 2020 року впаде до 8,2 % [2].

В умовах пандемії COVID-19 (вірусу рецесії) і початком економічної рецесії більшості країн світу особливо актуальним є питання розроблення стратегічних пріоритетів бюджетної політики і переорієнтації обмежених бюджетних ресурсів з метою як запобігання зростання рівня зараженості, так і створення передумов для перерозподілу національного доходу. Як і будь-яка хвороба, кризові процеси можуть протікати нелінійно, вони мають свої симптоми і стадії, ремісії і рецидиви. Особливістю сучасної пандемії є її глобальний характер і вплив далеко за рамки медичної сфери, тому ефективна бюджетна політика з чіткими адекватними пріоритетами повинна бути здатною вирішувати завдання й одночасно створювати умови для економічного зростання, або, що скоріш за все, уповільнення темпів економічного падіння, ураховуючи прогнозовану динаміку ВВП і спираючись на прозору, виважену систему оподаткування.

Аналіз досліджень і постановка завдання. В умовах великої невизначеності розвитку безпрецедентної пандемії країни зі слабкою економікою, до яких належать і Україна, ризикують остаточно перетворитись на об'єкт впливу сильних міжнародних гравців, оскільки відбувається падіння ВВП, викликане як скороченням попиту, так і пропонування [3], погіршується рівень і якість життя більшості населення [4; 5], відбувається девальвація валюти, зростають темпи інфляції, рівень безробіття, майнове розшарування населення, криміналізація економіки, знижується конкурентоспроможність, зростає імпортна залежність, внутрішній і зовнішній борг держави. Більше того, пандемія може поглибити серію кризових явищ — фінансову кризу через розповсюдження банкрутств і зниження ліквідності та платоспроможності банків, галузеву кризу (як приклад, туризм, сфера послуг, пасажирські авіаперевезення, соціальне споживання), а також макроекономічну кризу, якщо витрати на пом'якшення стану перевищать фіскальні можливості країни. Усе це призведе до суттєвих негативних наслідків для добробуту країни і подолання бідності. До того ж наразі ступінь невизначеності надзвичайно високий порівняно навіть із світовою фінансовою кризою.

Особливістю шоку, викликаного COVID-19, є те, що він, по-перше, має дійсно глобальний характер. По-друге, пандемія формує шокову спіраль — поєднання негативного шоку пропозиції і попиту, що проявляється у зниженні можливостей у людей працювати та відповідно споживати, а фірмам виробляти та інвестувати [6—8]. По-третє, такого роду криза миттєво впливає на стан бюджету всіх рівнів у результаті збільшення витрат на державні послуги і скорочення доходів від податків та зборів унаслідок сповільнення та тінізації господарської діяльності. По-четверте, пандемія може завдати шкоди країнам із низьким і середнім рівнями доходу непропорційно, оскільки їм, здебільшого не вистачає ресурсів і можливостей для боротьби з нею [9].

Скорочення двох основних елементів агрегованого попиту споживчих видатків домогосподарств та інвестиційних видатків приватного сектору, що призводить, відповідно, до скорочення ВВП, вимагає рішучих компенсаційних кроків і заходів держави, що може проявлятися у реалізації фіскальної та монетарної політики [10]. В умовах дотримання соціальної, а отже, і економічної дистанції заходи монетарної політики є досить обмеженими, так само як і використання непрямих стимулювальних заходів фіскальної політики. Адже дистанційність сповільнює господарську активність загалом, тому заходи, націлені на її стимулювання, матимуть менший ефект, аніж за відсутності дистанційності.

Найбільший ефект спостерігатиметься через застосування прямих стимулювальних важелів впливу на попит споживачів і бізнесу. Основним джерелом для їх здійснення є бюджет, його перерозподіл для стимулювання економічної активності. Питання пошуку оптимального розподілу обмежених бюджетних ресурсів для досягнення цілей економічного розвитку завжди гостро стоїть перед урядами держав, особливо коли настає черговий політичний цикл. На даний момент основною суперечністю бюджетної політики держав зі слабкою економікою є обмеженість ресурсів публічних фінансів щодо спрямування їх на два рівнозначно важливі напрями: протидія розповсюдженню пандемії на території країни і стимулювання розвитку економічних суб'єктів, які генерують публічні фінанси. Тому зміна стратегічних пріоритетів у розподілі бюджетних коштів є, безумовно, актуальною.

Основні ідеї кейнсіанської теорії та теорії неонституціоналізму були використані для визначення сутності стратегічних пріоритетів бюджетної політики в забезпеченні макроекономічної стабільності в умовах нестабільності, викликаній неекономічними чинниками [11; 12]. Дослідження бюджетної політики та організаційної складової в частині її стратегічних пріоритетів, поєднання аналізу і синтезу, перехід від абстрактного до конкретного дали можливість здійснити аналіз впливу пандемії COVID-19 на формування бюджетної політики та окремі макроекономічні показники України.

Ми припускаємо взаємозв'язок між загальними видатками Державного бюджету України, видатками на охорону здоров'я і господарською діяльністю, податковими надходженнями і впливом подолання наслідків COVID-19. Для цього ми перевіряємо гіпотези щодо залежності грошових витрат, витрат на охорону здоров'я та економічну діяльність Державного бюджету України і впливу боротьби з пандемією COVID. Окрім цих гіпотез, ми хотіли б перевірити гіпотезу про співвідношення між податковими доходами і впливом боротьби з пандемією COVID.

Метою статті є розкриття концепту стратегічних пріоритетів бюджетної політики в умовах поширення пандемії COVID-19 і ролі бюджетної політики в економіці виживання. Намагалися вирішити такі питання для досягнення згаданої мети: узагальнити підходи щодо відповідності бюджетної політики викликам пандемії, проаналізувати взаємозв'язок видатків бюджету з основними макроекономічними показниками; розкрити підходи до формування стратегічних пріоритетів бюджетної політики в умовах пандемії COVID-19.

Результати досліджень. Визначення стратегічних пріоритетів бюджетної політики має значний вплив на соціально-економічні процеси, оскільки розроблення бюджетних стратегій та їх дотримання сприяють зменшенню ризиків порушень бюджетної стабільності та економічного збалансованого розвитку загалом під впливом негативних екзогенних та ендемогенних факторів [13]. В українських реаліях до пандемічного періоду можна було мовити лише про проведення бюджетної політики стимулювального характеру, спрямовану на згладжування циклічних коливань економічного розвитку і завершення структурної перебудови економіки [14]. Основні пріоритети бюджетного фінансування на 2018—2020 рр. наведено в *табл. 1*.

Таблиця 1

**Пріоритетність сфер бюджетного фінансування
(за порядком, озвученим представниками Міністерства фінансів України)**

Рік			
2018	2019	2020	2021 (проект)
медицина	безпека і оборона	безпека і оборона	безпека і оборона
освіта, наука	енергоефективність	медицина	соціальний захист
соціальна сфера	інфраструктура (дороги)	освіта	освіта
оборона	агропромисловий комплекс	соціальна сфера	медицина
підтримка фермерів	децентралізація	інфраструктура (дороги)	інфраструктура (дороги)
інфраструктура (дороги)	соціальний захист	культура	культура та спорт
децентралізація	освіта і культура		цифровізація економіки
енергоефективність	охорона здоров'я		фінансова підтримка регіонів

Примітка. Сформовано за [15—18].

Країни, що зіткнулися із спалахом коронавірусу, переформатовують пріоритети бюджетного фінансування і вживають заходи стримування та пом'якшення наслідків з метою припинення спалаху. У зв'язку з цим передбачалось накладання сильних обмежень на соціальну та економічну активність, включаючи соціальне дистанціювання та ізолювання. Так, визначення пріоритетів бюджетної політики, згідно зі звітом ОЕСР [19], залежить від фази розвитку пандемії COVID-19, глобальне розповсюдження якої вимагає від системи публічних фінансів еластичності, гнучкості та наявності превентивних заходів щодо настання шахрайства і корупції у сфері перерозподілу бюджетних коштів.

Так, перерозподіл публічних фінансів на користь медицини 2020 року в Україні планувалось через створення «Фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиною коронавірусом SARS-CoV-2 та її наслідками» із розміром на рівні 64,7 млрд грн (2,4 млрд дол. США). Цільовий характер фонду обумовлений такими двома напрямками:

- соціальний захист населення у період карантину (Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд із надання допомоги у зв'язку із безробіттям, перерозподіл зарплат, плюс обслуговування державного боргу);

- фінансування всіх необхідних протиепідемічних заходів, пов'язаних із протидією коронавірусу.

Якщо 2020 року кошти на боротьбу з COVID-19 мобілізувались у Фонді, то вже 2021-го проєктом Державного бюджету на 2021 рік передбачено 19,4 млрд грн на фінансування заходів щодо боротьби з COVID-19, зокрема на програму медичних гарантій — 15,8 млрд грн, на закупівлю вакцини — 2,6 млрд грн, на запобігання поширенню COVID-19 у школах — 1 млрд грн. Так, станом на листопад 2020 року [20], касові видатки Фонду становлять 39 млрд грн, з яких приблизно 20 млрд грн були направлені на заходи запобігання спалахів COVID-19. Проте касові видатки за сферою охорони здоров'я становлять лише 6,6 із передбачених 16,3 млрд грн, а стимулювання економіки, на яке передбачено 36 млрд грн, відбувається через фінансування інфраструктурних проєктів (профінансовано 20,3 млрд грн), які тільки теоретично можуть мати мультиплікаційний ефект на розвиток економіки в цілому в умовах скорочення сукупного попиту. Питання ефективності використання коштів Фонду наразі стоїть дуже гостро в умовах дефіцитності коштів для фінансування потрібних видатків. Ми припускаємо зв'язок між загальними видатками Державного бюджету України, видатками на економічну діяльність та охорону здоров'я (табл. 2 і рис.), податковими надходженнями і заходами щодо подолання наслідків COVID-19.

Таблиця 2

Видатки на економічну діяльність та охорону здоров'я на місяць, млн грн

Місяць	Видатки на економічну діяльність	Видатки на охорону здоров'я	Видатки на економічну діяльність	Видатки на охорону здоров'я	Видатки на економічну діяльність	Видатки на охорону здоров'я
	2018 рік		2019 рік		2020 рік	
Січень	1 720	365	1 336	1 808	1 243	2 016
Лютий	2 052	627	2 383	2 093	5 045	2 712
Березень	2 676	950	2 568	2 583	4 890	3 058
Квітень	3 111	895	4 714	2 305	5 278	7 162
Травень	4 504	1 169	5 408	2 464	9 975	9 008
Червень	4 491	1 311	5 655	4 020	8 062	8 997
Липень	6 084	1 818	6 557	3 305	13 424	9 320
Серпень	6 489	1 245	5 812	3 413	11 443	9 601
Вересень	6 349	2 663	6 030	2 923	8 227	10 443
Жовтень	5 408	2 467	6 575	3 269	н/д	н/д
Листопад	7 388	2 190	6 596	3 482	н/д	н/д
Грудень	13 329	6 918	18 731	6 897	н/д	н/д

Примітка. Складено за [21].

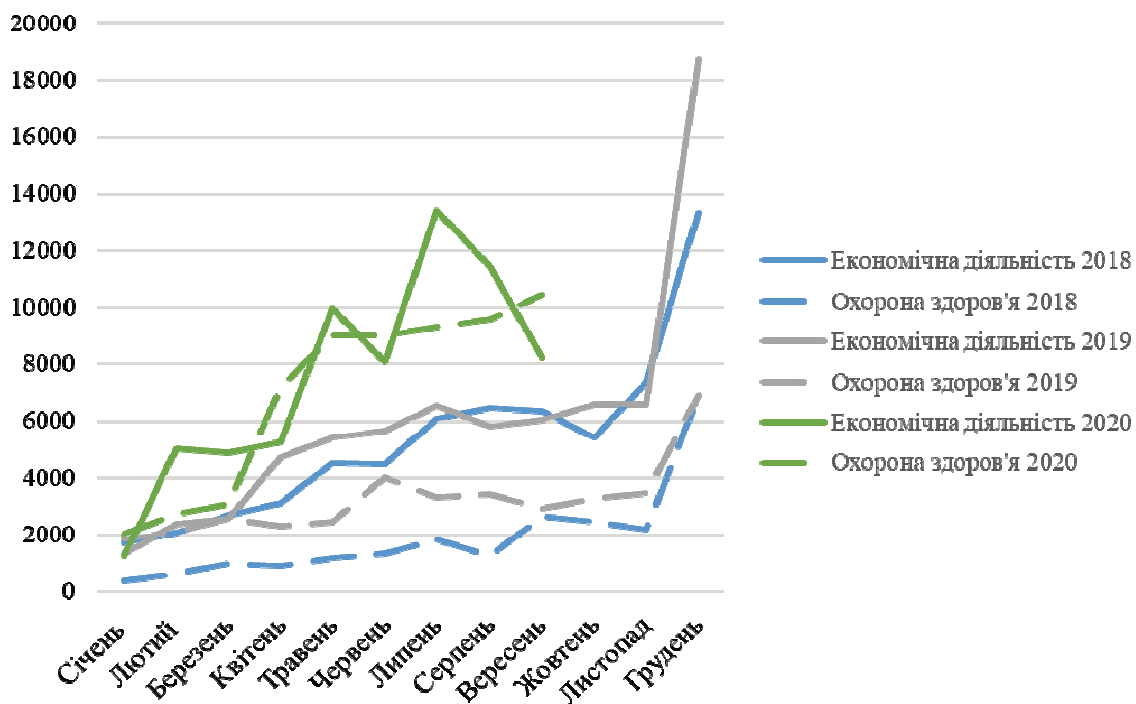

Рис. Динаміка щомісячних витратків на економічну діяльність та охорону здоров'я, млн грн
Примітка. Групування за [21].

Для цього ми перевіряємо гіпотези щодо залежності витратків Державного бюджету на економічну діяльність та охорону здоров'я і впливу на них заходів щодо боротьби з пандемією COVID-19. Окрім цих гіпотез, ми зробили спробу перевірити гіпотезу щодо залежності між податковими надходженнями і заходів щодо боротьби з пандемією COVID-19. Джерелами статистичної інформації є щомісячні дані Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України і Міністерства фінансів України із січня 2018 року до вересня 2020-го.

Таким чином, для перевірки вищевказаних гіпотез ми використовуємо такі регресори, як індекс споживчих цін, промисловий індекс виробництва, індекс обсягу роздрібною товарообігу, індекс сільськогосподарської продукції, відтерміновані витратки на охорону здоров'я і податкові надходження. Для позначення періодів, коли здійснювалась боротьба з наслідками COVID-19, ми включаємо підставну змінну COVID_19, яка дорівнює «1» у березні — вересні та «0» в інших періодах. Усі змінні, що використовуються для перевірки гіпотези впливу COVID-19 на витратки Державного бюджету і податкові надходження, представлено в *табл. 3*.

Таблиця 3

Опис змінних	
Змінна	Опис
EXP_LN	Сукупні витрати Державного бюджету, в логарифмах
COVID_19	Змінна, яка вказує на періоди боротьби з пандемією COVID
CPI_LN	Індекс споживчих цін (% до попереднього місяця) у логарифмах
IND_LN	Індекс промислового виробництва (% до відповідного періоду попереднього року) у логарифмах
RETAIL_LN	Індекс обсягу товарообігу в логарифмах
AGR_LN	Індекс сільськогосподарського виробництва в логарифмах
HEALTH_LN	Витатки на охорону здоров'я в логарифмах
ECONOM_LN	Витатки на економічну діяльність у логарифмах
TAX_LN	Податкові надходження у логарифмах

Для виявлення взаємозв'язку між витатками Державного бюджету України, податковими надходженнями і впливу заходів щодо подолання COVID-19 ми оцінили

логарифмічні економетричні моделі, які є значущими і підходять до обраних даних. Тим не менш, використання нелінійних моделей, наприклад моделі перемикування Маркова, може бути доречним [22]. Результати оцінки регресії відображено в *табл. 4*.

Таблиця 4

Оцінка результатів лінійно-лінійних моделей

Залежні змінні	EXP_LN	HEALTH_LN	ECONOM_LN	TAX_LN
Регресори				
COVID_19	0.324633* (0.049834)	0.838219* (0.094195)	0.459286 (0.079371)	-0.983295* (0.159286)
EXP_LN(-1)	0.338894* (0.052815)	-	-	-
HEALTH_LN(-1)	-	0.289475* (0.079421)	-	-
CPI_LN(-1)	0.459373* (0.002396)	0.519384* (0.074925)	0.482819* (0.039271)	0.682945* (0.947217)
IND_LN(-1)	0.128672 (0.004874)	0.173928 (0.073952)	0.069317 (0.039821)	0.002846 (0.001892)
RETAIL_LN(-1)	0.294397** (0.064521)	0.243946 (0.185392)	0.115381 (0.059476)	0.195942* (0.059362)
AGR_LN(-1)	0.146937** (0.025298)	0.169452 (0.097362)	0.159273 (0.079264)	0.286935** (0.068372)
TAX_LN(-1)	-	-	0.297461 (0.158462)	0.374528** (0.083719)
INTERCEPT	26.02342* (3.490352)	53.98352* (4.938615)	34.87238 (5.927361)	48.73813 (4.937253)
<i>R</i> -квадрат	0.932832	0.759327	0.724921	0.894726
Скоригований <i>R</i> -квадрат	0.899248	0.718326	0.692346	0.867329
<i>F</i> -статистика	27.77605	34.86493	29.68253	47.832961

* Значимість на рівні 1%.

** Значимість на рівні 5%.

Примітка. Стандартні помилки — у дужках.

Щодо результатів оцінки ми можемо зробити висновок про вплив боротьби з COVID на сукупні видатки Державного бюджету України, а також на індекс споживчих цін і показники ефективності економіки в Україні (крім індексу промислового виробництва). Крім того, на основі результатів регресійної моделі індекс споживчих цін є найбільш впливовим фактором сукупних видатків Державного бюджету України. Однак середнє значення коефіцієнтів еластичності для COVID_19 становить лише 0,010183. Водночас, змінна COVID_19 впливає на видатки на охорону здоров'я, але не впливає на видатки на економічну діяльність.

Виходячи з результатів моделей, можна зробити висновок, що регресори COVID_19, HEALTH_LN (-1), CPI_LN (-1) є значущими в моделі із залежною змінною HEALTH_LN. Більше того, COVID_19 позитивно впливає на видатки на охорону здоров'я. Коефіцієнт еластичності для COVID_19 дорівнює 0,16. Якщо говорити про фактори, що впливають на видатки на економічну діяльність, то CPI_LN (-1) є єдиною суттєвою змінною. Крім того, податкові надходження негативно залежать від впливу боротьби з наслідками COVID-19. У цьому разі коефіцієнт еластичності COVID_19 становить 0,26.

На основі результатів досліджень можна стверджувати про незначний вплив COVID-19 на зростання видатків місцевих бюджетів. Більше того, коефіцієнт кореляції між цими змінними становить -0,17.

За результатами аналізу, вплив COVID-19 на досліджувані показники є відносно незначним, що пояснюється обмеженою статистичною базою, інерційністю процесів

бюджетування і незначним періодом впливу пандемії на макропоказники. Якщо криза, пов'язана з коронавірусом, триватиме більше ніж рік, то в суспільній свідомості багатьох країн світу політика стійкості (виживання) стане важливішою, ніж політика зростання. Держава буде затребувана передусім як гарант і механізм забезпечення стійкості, а бюджет буде основним джерелом. Як наслідок, уряди країн шукають баланс між порятунком життів та економіки, усвідомлено жертвують економічним зростанням і стабільністю в окремих сферах (валютний курс і грошова система), на тривалий час запроваджують карантинні заходи, що може привести до таких наслідків:

- падіння виробництва і як наслідок ВВП, що, своєю чергою, призведе до зменшення попиту на енергоносії, зниження цін на нафту і газ;
- зростання рівня безробіття та бідності;
- збільшення кількості банкрутств суб'єктів господарювання, зокрема у представників малого і середнього бізнесу;
- критичне зниження мобільності населення, у тому числі трудової міграції через установлені національні бар'єри.

В умовах посткризової рецесії та призупинення темпів зростання економік більшості країн світу через коронавірус особливо актуальним є питання пошуку нової моделі розвитку вітчизняної економіки та переорієнтації обмежених потоків бюджетних ресурсів на ефективні інфраструктурні проєкти і подолання пандемії, які здатні забезпечити значний мультиплікативний ефект.

На нашу думку у сучасних умовах варто запровадити у вітчизняну практику стратегічний опортунізм як вид управлінської поведінки держави — суб'єкта бюджетного процесу, коли увага концентрується на довгострокових цілях, залишаючись водночас досить гнучкою для того, щоб справлятися з поточними проблемами [23]. Стратегічний опортунізм дозволяє урядові скоріше контролювати, ніж бути під владою випадку. Місія, стратегічні цілі та довгострокові плани не розглядаються в цій ситуації як стримувальні фактори, що роблять бюджетну систему несприйнятливою до нових завдань та ідей. Навпаки, вони утворюють загальні рамкові умови, які керівництво держави постійно мають на увазі, вишукуючи нові можливості їхньої реалізації.

Висновки. Отже, у теоретичній економіці стратегічною називається поведінка в ситуації, коли ухвалення рішення про подальші дії передбачає аналіз можливих відповідних дій інших суб'єктів ринку. Важливе місце при цьому відводиться ролі держави як антикризового управляючого, завдання якого полягає в забезпеченні макроекономічної рівноваги за допомогою в основному бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики.

Тому основними стратегічними пріоритетами бюджетної політики України в умовах COVID-19 мають стати:

- запровадження в бюджетному процесі довгострокового бюджетного планування для врахування довгострокових ефектів від рішень, що ухвалюються сьогодні, зокрема, у сфері оподаткування та фінансування бюджетних видатків, і впливу довгострокових зовнішніх чинників (соціальних, демографічних, економічних, політичних), а також можливості реалізації пріоритетних завдань програми соціально-економічного розвитку країни;
- державні видатки повинні бути приведені в сувору відповідність із реальними можливостями бюджету, формування чітких інституційних рамок для бюджетної політики та запровадження нових бюджетних правил;
- зміни бюджетної політики у сфері видатків у зв'язку із співпрацею з МВФ як кредитором останньої інстанції з метою оптимізації використання державних фінансових ресурсів для зміцнення фінансового потенціалу країни.
- підвищення прозорості у процесах формування і використання державних фінансів через неспіввимірність перерозподілу національного продукту та отриманих соціально-економічних ефектів у бюджетному процесі України, який за своєю суттю усуває недоліки витратної моделі формування бюджетів і слугує ефективним механізмом організації

бюджетних витрат, тобто забезпечує досягнення максимального результату з меншими витратами;

- відбір, захист і розвиток найбільш пріоритетних напрямів технологічного розвитку, коли на зміну економічній глобалізації прийде економічна глокалізація (globalization + localization = glocalization) — глобальний світогляд, пристосований до локальних умов;

- нові засоби фінансування державного боргу, шляхом випуску коронабондів (спільних державних облігацій країн певних економічних зон терміном на 5—10 років) для зменшення регіоналізації загроз через кризу європейських та євроатлантичних інституцій.

Література

1. Forecasted global real Gross Domestic Product (GDP) growth due to the coronavirus (COVID-19), from 2019 to 2021. URL : <https://www.statista.com/statistics/1102889/covid-19-forecasted-global-real-gdp-growth>.
2. International Monetary Fund. 2020. URL : <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/UKR>.
3. Del Rio-Chanona R. M., Mealy P., Pichler A., Lafond F., Farmer D. Supply and demand shocks in the COVID-19 pandemic: An industry and occupation perspective. 2020. April. URL : <https://arxiv.org/abs/2004.06759>.
4. Чеберяко О. В., Варналій З. С. Фінансові передумови та оцінка фінансування оборони в умовах російсько-української гібридної війни. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4. С. 143—149.
5. Helm D. The Environmental Impacts of the Coronavirus. *Environmental and Resource Economics*. 2020. Vol. 76. Is. 1. P. 21—38.
6. Bénassy-Quéré A., Marimon R., Pisani-Ferry J., Reichlin L., Schoenmaker D., Weder, di, M. B. COVID-19: Europe Needs a Catastrophe Relief Plan. In *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes* / Center for Economic Policy and Research. Washington, DC : CEPR Press, 2020.
7. Furman J. Protecting People Now, Helping the Economy Rebound Later. In *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes* / Center for Economic Policy and Research. Washington, DC : CEPR Press, 2020.
8. Gopinath G. Limiting the Economic Fallout of the Coronavirus with Large Targeted Policies. In *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes* / Center for Economic Policy and Research. Washington, DC : CEPR Press, 2020.
9. World Bank. *World Development Report 2014: Managing Risk for Development*. Washington, DC : World Bank, 2013.
10. Voronenko M., Nikytenko D., Krejci J., Savina N., Lytyunenko V. Assessing the Possibility of a Country's Economic Growth Using Static Bayesian Network Models. S. Subbotin (Ed.). *The Third International Workshop on Computer Modeling and Intelligent Systems (CMIS-2020)*. Zaporizhzhia, Ukraine, 2020. April 27 — May 1. URL : <http://ceur-ws.org/Vol-2608/paper35.pdf>.
11. North D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Political Economy of Institutions and Decisions. Cambridge : Cambridge University Press, 1991.
12. Keynes J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. New York : Macmillan Cambridge University Press, 1936.
13. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. № 17 (3). P. 101—110.
14. Чеберяко О., Клекога О. Бюджетна політика України у сфері видатків як базис перспективного економічного розвитку. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2019. № 5 (206). С. 41—47.
15. Промова Міністра фінансів Олександра Данилюка під час представлення проекту держбюджету на 2018 рік у Верховній Раді України 22.09.2017 / Міністерство фінансів України. 2017. URL : <https://mof.gov.ua/uk/news/promova-ministra-finansiv-oleksandra-danyliuka-pid-chas-predstavlennia-proektu-derzhbiudzhetu-na-rik-u-verkhovnii-radi-ukrainy->
16. Степан Кубів назвав пріоритетні напрямки бюджетного фінансування у 2019 році / Кабінет Міністрів України. 2018. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/stepan-kubiv-nazvav-prioritetni-napryamki-byudzhethogo-finansuvannya-u-2019-roci>.
17. Бюджет-2020. На що підуть державні гроші? / Центр громадського моніторингу і контролю. 2019. 18 листопада. URL : <https://naglyad.org/uk/2019/11/18/byudzheth-2020-na-shho-pidut-derzhavni-groshti>.
18. Міністр фінансів Сергій Марченко презентував проєкт Держбюджету на 2021 рік / Міністерство фінансів України. 2020. URL : https://mof.gov.ua/uk/news/ministr_finansiv_sergii_marchenko_prezentuvav_proekt_derzhbiudzhetu_na_2021_rik-2420.
19. Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience. *OECD*. URL : https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128575-06rakt0aa&title=Tax-and-Fiscal-Policy-in-Response-to-the-Coronavirus-Crisis.
20. Фонд боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками / Міністерство фінансів України. 2020. URL : https://www.mof.gov.ua/uk/data_and_analytics-433.
21. Державний вебпортал бюджету для громадян / Міністерство фінансів України. 2020. URL : <https://openbudget.gov.ua>.
22. Lukianenko I., Olishevych M., Vazhenova O. Regimes Switching Modeling of Unemployment Rate in Eastern Europe. *Економіку часопис*. 2020. № 68 (4). P. 380—408.
23. Варналій З. С., Онищенко С. В., Маслій О. А. Механізм попередження загроз економічній безпеці України. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 159 (5—6). С. 20—24.

Статтю рекомендовано до друку 02.12.2020 © Варналій З. С., Чеберяко О. В., Баженова О. В., Нікитенко Д. В., Білик Р. П.

References

1. Forecasted global real Gross Domestic Product (GDP) growth due to the coronavirus (COVID-19), from 2019 to 2021. (2020). *statista.com*. Retrived from <https://www.statista.com/statistics/1102889/covid-19-forecasted-global-real-gdp-growth>.
2. International Monetary Fund. (2020). Retrieved from <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/UKR>.

3. Del Rio-Chanona, R. M., Mealy, P., Pichler, A., Lafond, F., & Farmer, D. (2020). Supply and demand shocks in the COVID-19 pandemic: An industry and occupation perspective. Retrieved from <https://arxiv.org/abs/2004.06759>.
4. Cheberiyako, O. V., & Varnalii, Z. S. (2017). Finansovi peredumovy ta otsinka finansuvannia oborony v umovakh rosiisko-ukrainskoi hibrydnoi viiny [Financial preconditions and assessment of defense financing in the Russian-Ukrainian hybrid war]. *Naukovyi visnyk Polissia — Scientific Bulletin of Polissya*, 4 (12), 1, 143—149 [in Ukrainian].
5. Helm, D. (2020). The Environmental Impacts of the Coronavirus. *Environmental and Resource Economics*, Vol. 76, 1, 21—38. doi:10.1007/s10640-020-00426-z.
6. Bénassy-Quéré, A., Marimon, R., Pisani-Ferry, J., Reichlin, L., Schoenmaker, D., & di Weder, B. M. (2020). COVID-19: Europe Needs a Catastrophe Relief Plan. In *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*. Center for Economic Policy and Research. Washington, DC: CEPR Press.
7. Furman, J. (2020). Protecting People Now, Helping the Economy Rebound Later. In *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*. Center for Economic Policy and Research. Washington, DC: CEPR Press.
8. Gopinath, G. (2020). Limiting the Economic Fallout of the Coronavirus with Large Targeted Policies. In *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*. Center for Economic Policy and Research. Washington, DC: CEPR Press.
9. World Bank. (2013). *World Development Report 2014: Managing Risk for Development*. Washington, DC: World Bank.
10. Voronenko, M., Nikytenko, D., Krejci J., Savina, N., & Lytvynenko, V. (2020, April 27 — May 1). Assessing the Possibility of a Country's Economic Growth Using Static Bayesian Network Models. S. Subbotin (Ed.). *The Third International Workshop on Computer Modeling and Intelligent Systems (CMIS-2020)*. Zaporizhzhia, Ukraine. Retrieved from <http://ceur-ws.org/Vol-2608/paper35.pdf>.
11. North, D. C. (1991). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Political Economy of Institutions and Decisions. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. New York: Macmillan Cambridge University Press.
13. Chugunov, I., Makohon, V., & Krykun, T. (2019). Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*, 17 (3), 101—110. doi:10.21511/ppm.17(3).2019.08.
14. Cheberiyako, O., & Klekota, O. (2019). Biudzhethna polityka Ukrainy u sferi vydatkiv yak bazys perspektyvnoho ekonomichnoho rozvytku [Budget policy of Ukraine in the field of expenditures as a basis for promising economic development]. *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika — Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, 5 (206), 41—47. doi:10.17721/1728-2667.2019/206-5/6 [in Ukrainian].
15. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2017). *Promova Ministra finansiv Oleksandra Danyliuka pid chas predstavlenia proektu derzhbiudzhetu na 2018 rik u Verkhovnii Radi Ukrainy 22.09.2017 [Speech by the Minister of Finance Oleksandr Danyliuk during the presentation of the draft state budget for 2018 in the Verkhovna Rada of Ukraine on September 22, 2017]*. Retrieved from <https://mof.gov.ua/uk/news/promova-ministra-finansiv-oleksandra-danyliuka-pid-chas-predstavlennia-proektu-derzhbiudzhetu-na-rik-u-verkhovnii-radi-ukrainy-> [in Ukrainian].
16. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2019). *Stepan Kubiv nazvav priorytetni napriamky biudzhethnoho finansuvannia u 2019 rotsi [Stepan Kubiv named the priority areas of budget funding in 2019]*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/stepan-kubiv-nazvav-priorytetni-napriamki-byudzhethnogo-finansuvannia-u-2019-roci> [in Ukrainian].
17. Tsentr hromadskoho monitorynha i kontroliu. (2019). *Biudzheth-2020. Na shcho pidut derzhavni hroshi? [Budget 2020. What will the state money be used for?]*. Retrieved from <https://naglyad.org/uk/2019/11/18/byudzheth-2020-na-shho-pidut-derzhavni-groshi> [in Ukrainian].
18. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2020). *Ministr finansiv Serhii Marchenko prezentuvav proekt derzhbiudzhetu na 2021 rik [Minister of Finance Serhii Marchenko presented the draft state budget for 2021]*. Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/news/ministr_finansiv_serhii_marchenko_prezentuvav_proekt_derzhbiudzhetu_na_2021_rik-2420 [in Ukrainian].
19. Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience. (n. d.). *OECD*. Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=128_128575-o6raktc0aa&title=Tax-and-Fiscal-Policy-in-Response-to-the-Coronavirus-Crisis [in Ukrainian].
20. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2020). *Fond borotby z hostroiu respiratornoiu khvoroboiu COVID-19, sprychynenoiu koronavirusom SARS-CoV-2, ta yii naslidkamy [COVID-19 Acute Respiratory Disease Foundation for SARS-CoV-2 Coronavirus and Its Consequences]*. Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/data_and_analytics-433 [in Ukrainian].
21. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2020). *Derzhavnyi vebportal biudzhetu dlia hromadian [State web portal of the budget for citizens]*. Retrieved from <https://openbudget.gov.ua> [in Ukrainian].
22. Lukianenko, I., Olishevych, M., & Bazhenova, O. (2020). Regimes Switching Modeling of Unemployment Rate in Eastern Europe. *Ekonomický časopis*, 68 (4), 380—408.
23. Varnalii, Z. S., Onyshchenko, S. V., & Maslii, O. A. (2016). Mekhanizm poperedzhennia zahroz ekonomichnii bezpetsi Ukrainy [Mechanism for preventing threats to economic security of Ukraine]. *Ekonomichni chasopysy-XXI — Economic Annals-XXI*, 159 (5—6), 20—24. doi:10.21003/ea.V159-04 [in Ukrainian].

The article is recommended for printing 02.12.2020

© Varnalii Z., Cheberiyako O., Bazhenova O., Nikytenko D., Bilyk R.